

Анатолій Лисий,

кандидат історичних наук, доцент
Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАКРИТТЯ ЦАРАТОМ ВІННИЦЬКОГО КАПУЦИНСЬКОГО МОНАСТИРЯ

Проаналізовано становище і утиски римо-католиків у царській Росії XIX ст. Описується останній рік діяльності і процес закриття владою Вінницького капуцинського монастиря.

Ключові слова: *Вінниця, римо-католицизм, монастир, капуцинський орден, царська влада.*

Після поразки польського повстання 1863–1864 рр. у відносинах римо-католицької церкви і самодержавства розпочався новий етап. Хоча на Поділлі, на відміну від інших західних губерній, не відбулося збройної боротьби, проте проведені маніфестації в костьолах та монастирях на підтримку повстання у Польщі, збір коштів на закупівлю зброї, діяльність конспіративних товариств неминуче викликали репресивну політику проти місцевої польської меншини і особливо римо-католицької церкви. Одним з найбільших репресивних заходів, проведених царським урядом, стало закриття в 1866 р. Кам'янецької римо-католицької єпархії з подальшим приєднанням її деканатів і парафій до складу Луцько-Житомирської¹.

Завдяки проведеним репресивним заходам з 1830 по 1866 рр. на Поділлі залишився один монастир – Вінницький капуцинський кляштор, зосталося 114 косятів та 147 священиків².

З кожним подальшим роком втручання держави в адміністративно-економічне життя подільських священиків ставало все рішучішим. Зокрема, напередодні закриття Вінницького капуцинського монастиря в 1876 р. державні службовці провели детальний огляд та перепис всіх маєтностей та будівель, що належали ченцям. Місцеві органи управління вже заздалегідь розпочали пристосовувати будівлі існуючого монастиря під свої власні потреби³.

Київський, Подільський і Волинський генерал-губернатор А. Дрентельн 4 березня 1888 р. надіслав Луцько-Житомирському єпископу Симону Козловському листа з вироком монастирю:

«Ваше превосходительство!

Міністерство внутрішніх справ рішенням від 14 лютого за N 93 повідомило мене, що по поданню міністра внутрішніх справ імператор в 11-й день лютого повелів Вінницький римо-католицький монастир скасувати з переведенням ченців до інших обителей на розсуд головного місцевого начальника, але з залишенням помонастирської церкви парафіяльною на попередніх підставах.

При цьому прошу Вас зробити розпорядження про розміщення ченців у Заславському бернардинському монастирі і повідомити про виконання.

Ваш покірний слуга

А. Дрентельн»⁴. (рос.)

С подібним листом, дублюючи А. Дрентельна, до С. Козловського звернувся і Подільський губернатор. Потім губернське управління МВС направило подання до Житомирської римо-католицької консисторії з пропозицією скласти опис чернечого майна й передати його в ведення цивільної влади. Пропонувалося також призначити свого представника для участі в комісії по передачі будівель та угідь.

Останніми ченцями Вінницького кляштору були:

Клепацький Маріуш – гвардіан;
Новицький Казімир – вікарій;
Кренський Петро – послушник;
Войцехівський Серафим – послушник;
Зацвіліховський Валентій – послушник.

Причислені:

Липський Іоаким – ордер на проживання;
Даргевич Ян – за розпорядженням уряду;
Боровський Целестин – послушник;
Гепке Ян – на виправленні;
Шиманський Рудольф – ордер на проживання.
Ченці капуцинського ордену поза монастирем:
Седлецький Аніол – настоятель Брусилівський;
Косинський Кіпріян – вікарій Базалійський;
Косинський Рафаїл – адміністратор Ялтушківський;
Кобрик Ян – адміністратор Вишневецький;
Галузинський Антон – адміністратор Заміховський;
Слоневський Леон – вікарій Летичівський;
Кенер Аполінарій – адміністратор Несвичський;
Маєвський Юліан – адміністратор Снитківський;
Кондрацький Франц – адміністратор Набржиський;
Рогуський Зенон – адміністратор Межирівський;
Трушковський Ципріян – адміністратор Вишеньський (Луцький деканат);
Белевський Октавіан – адміністратор Старо-Костянтинівський;
Стецький Гавриїл – адміністратор Ходорківський⁵.

На жаль, немає можливості назвати поіменно всіх ченців кляштору за роки його існування. Але ми знаємо майже всі прізвища його будівничих і настоятелів. Всього їх було 33. Найбільше років підряд – 14, очолював обитель Казімир Новицький (1864–1878). Майже стільки ж – Балтазар Кілінський, але призначався гвардіаном 6 разів.

Казімир Новицький (Kazimierz Nowicki) був цікавою особистістю. Народився в 1837 році в Заславському повіті Волинської губернії. Закінчив курс наук в Житомирській гімназії. Потім студював історію та мови в університеті Св. Володимира в Києві. Маючи університетську освіту, вступив до Житомирської римо-католицької духовної семінарії і за два роки освоїв її програму. До капуцинів руської провінції приєднався в 1859 році. Капланське посвячення отримав у 1861 році. У 1862–1864 рр. виконував обов'язки професора в граматичній студії

у Вінниці, писав історію орденського дому. У 1864–1878 рр. був вінницьким гвардіаном, комендарієм парафії, дефінітором, судовим депутатом вінницького повіту. Від 1878-го і до 1888 року керував руською провінцією як її останній провінціальний вікарій. Після ліквідації кляштору в Вінниці залишився на місці в якості пробоща парафії до 1895 року. Був законовчителем місцевого реального училища. У 1877–1885 рр. видавав дуже популярні календарі. Вважався досвідченим проповідником. Посилав статті до католицьких часописів, але прізвище приховував під криптонімами. Належав до найбільш шанованих ксьондзів Вінницького повіту. В січні 1892 року прибув до Кракова і передав до капучинського архіви капітульні акти руської провінції, а також декілька теологічних рукописів. 19 січня того ж року виїхав до Риму, щоб зробити звіт про реальний стан капучинів в зліквідованій руській провінції. При можливості відвідав Азіз, Лоретто, Падую і Венецію. Після повернення до Вінниці продовжував подальше видання календарів. Але ліквідація провінції і надмірна праця підірвали його сили. З цього приводу він захворів і лікувався в 1895–1898 рр. у шпиталі в Творках під Варшавою. 3 січня 1898 року помер і похований на парафіяльному кладовищі Жбікова⁶.

Подільський губернатор дозволив залишити М. Клепацького настоятелем парафіяльного костьола, а К. Новицького – вікарієм. Інших ченців перевели до Заславського бернардинського монастиря. З приводу одного ченця похилого віку настоятель звернувся до єпископа:

«У Вінницькому капучинському монастирі мешкає 86-річний старець-монах Валентій Зацвіліховський, яким постійно опікувались лікарі тому, що він два роки майже не ходить внаслідок старечої немочі. Враховуючи це, прошу ченцю Зацвіліховському Хомі залишитися на проживання в селі Якушинцях, що в семи верстах від Вінниці, у поміщика Артура Русановського, який виявив бажання взяти під свою опіку і медичний догляд старця»⁷. (рос.)

Єпископ звернувся з клопотанням до Подільського губернатора дозволити ченцю доживати віку в Якушинцях, де він і помер на 92-му році життя.

Передача майна відбулася 10 травня 1888 року. Від цивільної влади його прийняли міський голова і поліцейський справник, а інвентарний опис було підписано від костьола – прелатом Станіславом Домбровським з консисторії, адміністратором – Маріушом Клепацьким, вікарим – Казіміром Новицьким⁸. Цікаво, що в бібліотеці знаходилися метричні книги костьола з 1714 року. Вони спочатку велися місцевими єзуїтами, потім домініканцями і згодом капучинами. На 1888 рік їх нараховувалося 56. Метрики XVIII – першої половини XIX століття загинули в 1917–1920 роках.

Незважаючи на прохання пароха залишити костьола город з криницею, 30 десятин землі в Телепеньках та млин зі ставком в Широкій Греблі і будинок в місті для бідних, який ще з літа захопила місцева поліція, – все було відібрано. Це майно було придбано за кошти монастиря: у 1845 році – будинок; у 1847 – землю в Телепеньках; у 1862 році – млин в Широкій Греблі⁹.

Всі будівлі і територія в 2 десятини, крім приміщення костьола, були передані штабу 12 кавалерійської дивізії (пізніше в документах фігурує XII армійський

корпус), священнослужителів виселили за мури в місто. За церковні гроші доводилося робити і перепланування об'єкта¹⁰.

7 жовтня 1888 року М. Клепацький, отримавши призначення настоятелем костюлу в с. Куна (нині Гайсинського р-ну Вінницької обл.), передав храм К. Новицькому.

Ми подали біографію гвардіана монастиря, який найдовше обіймав цю посаду, тож подамо і останнього:

Костянтин Клепацький (Klepacki Konstanty), в законі – Маріуш, народився 1 серпня 1834 року в Книшині, нині Білостоцького воєводства. Після закінчення Білостоцької гімназії вступив до Луцько-Житомирської духовної семінарії. Був одним з кращих учнів і по закінченні цього навчального закладу направлений до римо-католицької духовної академії в Санкт-Петербурзі. З-за вогкого і холодного клімату сильно захворів. І дав собі слово, якщо одужає, вступити до монастиря. Після закінчення теологічних студій отримав капланське посвячення. До капуцинів руської провінції вступив 2 серпня 1859 року в Старо-Костянтинові. Попередню обітницю склав 2 серпня 1860 року там же, урочисту 2 серпня 1862 у Вінниці. Був проповідником, лектором, гвардіаном і дефінітором. Настоятельствомував у Старо-Костянтинові в 1864–1875 роках, Ходоркові – 1876–1878, Вінниці – 1878–1888 і в Куні пробощем – 1888–1902 роках. Відреставрував костюли в Старо-Костянтинові, Ходоркові, Вінниці і Куні. Мав пошанування в дієцезіальній курії, для якої вирішував складні моральні проблеми. Редагував орденські рубрицели. Відвідував католиків удома і проводив з ними душпастирську роботу. Помер 5 грудня 1902 року в Вінниці і там же похований¹¹. І в метричній книзі храму з'явився запис: «Похований ксьондзом Станіславом Радлінским, настоятелем парафії цього року і місяця сьомого дня на парафіяльному цвинтарі за містом Вінницею»¹² (рос.).

Армія за 10 років дислокування на терені кляштору привела споруди до повної руйнації. У зв'язку із закінченням будівництва казарм на Замості (їх в народі називали – Кримськими) військові в січні 1897 року залишили центр міста і почався зворотний процес повернення майна вже парафіяльному костюлу.

Настоятельствомував в цей час, з 1895 року, Станіслав Радлінський. Він звернувся до консисторії з проханням виділити 11 442 карбованці на ремонт, а 8 997 карбованців обіцяв виділити з костюльних коштів. Ще 22 жовтня 1896 року було повернуто землю в Телепеньках. Млин, який повернула влада, 3 червня 1898 року було спродано на торгах за 3600 карбованців¹³.

До закриття костюлу радянською владою залишалось 33 роки.

1 Державний архів Хмельницької області. – Ф. 17. – Оп. 1. – Спр. 31. – Арк. 84.

2 Державний архів Житомирської області (далі – ДАЖО). – Ф. 178. – Оп. 1. – Спр. 78. – Арк. 95.

3 Державний архів Вінницької області (далі – ДАВО). – Ф. 5257. – Оп. 1. – Спр. 12. – Арк. 79.

4 ДАЖО. – Ф. 178. – оп. 13. – Спр. 219. – Арк. 4.

5 Там само. – Арк. 9.

6 Gadacz J. Słownik polskich kapucynów. – Т. 2. – Wrocław, 1985. – S. 126.

7 ДАЖО. – Ф. 178. – Оп. 13. – Спр. 219. – Арк. 21.

8 Там само. – Арк. 53.

9 Там само. – Арк. 22.

10 Лисий А. К., Шипович І. О. Вінницький капучинський монастир. – Вінниця, 1995. – С. 64.

11 Gadacz J. Słownik polskich kapucynów. – Т. 1. – Wrocław, 1985. – S. 566.

12 ДАВО. – Ф. 506. – Оп. 1. – Спр. 798. – Арк. 241.

13 ДАЖО. – Ф. 178. – Оп. 2. – Спр. 413. – Арк. 190.

SUMMARY

Anatolii Lisii

To the question of closing Vinnitsa Kapuchin Monastery by Zarism

The article deals with the Roman Catholics' condition and pressure in tsarist

Russia in the XIX c. The last year of the Vinnitsa Capuchin monastery and the process of its closing by the authorities is described.

Key words: Vinnytsya, Roman Catholicism, monastery, the Capuchin Orden, zarist power.

Олександр Буравський,

кандидат історичних наук,

доцент кафедри всесвітньої історії

Житомирського державного університету ім. Івана Франка

ПОЛІТИКА РОСІЙСЬКОГО САМОДЕРЖАВСТВА ЩОДО РИМО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ НА ПРАВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Проаналізовано становище Римо-католицької церкви в умовах репресивної політики російського самодержавства на Правобережній Україні в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.

Ключові слова: *Римо-католицька церква, Правобережна Україна, римо-католицьке духовенство, російське самодержавство.*

Важливим питанням сучасної історії України є роль і місце різних конфесій у суспільно-політичному житті регіонів. У цьому контексті науковий інтерес має проблема взаємовідносин російського самодержавства з правобережним римо-католицьким духовенством у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. Ця проблема знайшла своє відображення у працях вітчизняних науковців. Зокрема, у дисертації Е. Зваричука¹ висвітлено становище римо-католицьких священників, їхню боротьбу з русифікаторською політикою самодержавства на Поділлі в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.

Натомість у монографії С.І. Жилюка та Б.Є Бойка² простежено релігійну політику царизму, її вплив на динаміку та характер трансформаційних процесів християнських конфесій у Волинській губернії кінця ХVІІІ – початку ХХ ст.